

विद्यमान छ । अशिक्षा र गरिबीको दुष्परिणाम बालमजदुरी प्रथा जसलाई समाप्त पार्न सरकारी र गैरसरकारी स्तरबाट प्रयास हुन जरुरी छ । हामी जुन घना जङ्गलबाट गुज्रिरहेका थियौं त्यहाँ यति गहिरो सन्नाटा व्याप्त थियो जहाँ हाम्रा पदचापहरु कानमा पर्दथे । मन्द-मन्द शीतल हावाको लहराले बेरिएका रुखहरुका पातहरु हल्लिरहेका भए तापनि जङ्गलको मौनता भङ्ग हुन सकेको थिएन । त्यस्तै नीरब शान्त वातावरणमा हाम्रो बीस किलोमिटरको यात्रा निर्विघ्न रूपले सम्पन्न भयो र हामी प्रसिद्ध औद्योगिक नगर हेटौँडा पुग्यौं । चारैतिर पहाडले घेरिएको यो सानो र अनौठो सहर प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण देखिन्थ्यो । त्यहाँ ओमप्रकाश अग्रवालले हाम्रो प्रवासको व्यवस्था मिलाउनुभयो । त्यहाँ बीस-पच्चीस मारवाडी परिवार छन्, जहाँ तीन घर जैनीका छन् । यो देखेर सम्भ्रन मुस्किल भयो यिनीहरु मारवाडबाट आएर यहाँ बसेका छन् । नेपाली संस्कृति र वातावरणमा यसरी घुलमिल भए कि यिनीहरु स्थानीय जनताभन्दा अलग थिएनन् । त्यसपछि हाम्रो बोलचालको भाषा हिन्दीबाट नेपाली भयो । ओमप्रकाशजीको परिवारले हामीलाई भरपुर सेवा गर्नुभयो र अगाडिको यात्राको लागि व्यवस्था गर्नुभयो ।

हेटौँडाको रात्रि विश्रामपछि हाम्रो यात्रा अगाडि बढ्यो । हामी पुनः त्यही सौन्दर्यमय दृश्यावलीका साथ यात्रा गर्न थाल्यौं । सुनसान जङ्गल, भेलसहितको नदी, खेतका गरागरामा लहलहाउँदो बाली देखा धर्तीको भौगोलिक बनावट सौन्दर्यमय देखिन्थ्यो । मन्द-मन्द हावामा झुलिरहेका पहेँलपुर तोरीका फूलको च्यादर ओढेका किसानसहितको यस्तो अनौठो दृश्यले मनमस्तिष्कलाई उत्साहित पारिहेका थिए । नदीनाला माथि बनेका काठका साँघु पार गर्दै हामी अघि बढ्दै गयौं । त्यस दिन हाम्रो साँघु छोटेो यात्रा भयो । करिब नौ किलोमिटर पार गरेपछि हामी विश्रामका लागि त्रिखण्डेश्वर महादेव मन्दिर पुग्यौं । यो मन्दिर र आश्रम निर्माणमा भारतीय मूलका सन्तहरुको योगदान थियो । यो ठाउँ प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण छ । साँझपख काठमाडौं जैन समाजको

तर्फबाट नमन उपाध्याय र खेमराज रेग्मी हाम्रो विश्रामको व्यवस्थापन गर्न आउनुभयो । त्यस दिन हामी नौ जनाले आश्रममा त्यहाँका सन्त र उहाँका सहयोगीहरूका साथ रात व्यतीत गर्‍यौं । रात छिपिँदै जाँदा जङ्गलका जनावरहरूको र भ्याउँकिरीको आवाज गुञ्जायमान भइरहेको थियो । हामीलाई यस्तो अनुभव भयो मानौं यहाँको जङ्गल रातमा जागदछ र दिउँसो शान्त रहन्छ ।

अर्को दिन हामी त्रिखण्डेश्वर हुँदै भैसे गाउँ पुग्यौं । त्यहाँबाट हामीले आफ्नो बाटो बदल्दै नदीको किनारैकिनार रहेको सडकबाट अधि बढ्यौं । एक ठाउँमा यस्तो देख्यौं प्रकृतिको साथ खेलवाड गर्दै प्रकृति कसरी कठोर बन्दो रहेछ । एक ठाउँमा करिब दुई किलोमिटर सडक भत्केर नदीमा बगेको थियो, तर मानवजीवन कसैले रोकेर पनि कहाँ रोकिन्छ र ? आफ्नो आवागमनमा उत्पन्न बाधालाई हटाउँदै समाजले कच्चा सडक निर्माण गरेका थिए । हामी पनि त्यही बाटो हुँदै अगाडि बढ्यौं । प्राकृतिक सौन्दर्यको आनन्द लिँदै हामी भीमफेदी गाउँमा पुग्यौं । श्री माधव श्रेष्ठजीको व्यवस्थाअनुसार महेन्द्र माध्यमिक विद्यालयको दुइतले भवनमा हामी बास बस्यौं । विद्यालय भवनबाट हेर्दा उसको प्राचीनता स्पष्ट रूपले भल्किरहेको थियो । जनश्रुतिका अनुसार भीमफेदी गाउँ पाण्डवपुत्र भीमसँग सम्बन्ध राख्दछ । फेदीको अर्थ हुन्छ बेसी । यस गाउँमा चारैतर्फ उच्च-उच्च पहाडहरू छन् र अर्को गाउँमा पनि रहेका छन् । तर सबै गाउँको मुख्य केन्द्र भीमफेदी नै हो । गाउँको रहनसहन सहरिया वातावरण अनुसार नै थियो । मानिसहरू शिक्षित लाग्दथे । राम्रा घरहरू देखिन्थे । अब हामीलाई त्यहाँबाट काठमाडौं जानका लागि दुई दिनको बाटो तय गर्नु थियो । जङ्गलको बीचबाट गुज्रने भरनाहरूबाट हामी अगाडि बढ्नु थियो । पृथ्वीनारायण शाहको किल्ला हुँदै हामी हिँड्नु थियो, जसले नेपालको एकीकरण गर्न ठूलो भूमिका खेलेको थियो ।

अर्को दिन (विहानै प्रातः कर्मपछि) लगभग आठ बजे आफ्नो यात्रातर्फ

लम्कियौ । त्यस दिनको यात्रामा सडकमार्ग थिएन । हामीलाई पहाडको उकालो चढनु थियो । हामी आफ्नो भोजन साथ लिएर अघि बढ्यौ । केही समयपछि पहाडी यात्राको असर हामीले महसुस गर्‍यौ । बीच-बीचमा सास लिँदै थकान मेटाउनका लागि ढुङ्गामा बस्दथ्यौ । ठण्डी मौसममा पनि शरीरबाट पसिना निस्किरहेको थियो । जब हामी कुनै ढुङ्गामा बस्दथ्यो र तल हेर्दथ्यौ यो विश्वास हुँदैनथ्यो कि हामी कति माथि आइपुगेका रहेछौ । एउटा नयाँ अनुभव प्राप्त गर्नका लागि पृथ्वीनारायण शाहको किल्लासम्म पुग्यौ । त्यो त्यही स्थान थियो जहाँ अङ्ग्रेजसँग युद्ध भएको थियो । किल्ला हेर्नका लागि मनमा कौतुहलता जाग्यो । हामी किल्लाको प्रवेशद्वार के पुगेका थियौ हामीलाई रोकेर फौजी जवानले हाम्रो परिचय माग्यो । हाम्रो परिचयबाट सन्तुष्ट भएर तिनीहरूले भित्र जान स्वीकृति दिए । हामीले एक-एक गर्दै घुम्दै सो स्थानको अवलोकन गर्‍यौ । पछि फौजी जवानहरूसँग कुरा गर्दा यो थाहा भयो सरकारले त्यो ठाउँको सुरक्षाका लागि समुचित ध्यान दिएको थिएन । अहिले पनि धेरैधोर जुन रौनक देखिन्थ्यो त्यो हालसालै दिएको ध्यानको परिणाम थियो । पर्यटकहरूका लागि केही स्थान बनेका थिए तर पर्यटक त्यहाँ आउँदैनथे, जसकोमूल कारण थियो यातायातको असुविधा । चीन सरकारले भीमफेदीबाट कुलेखानी बाँधसम्म सडक बनाइरहेको थियो । यो सडक किल्लालाई छुँदै निस्कने योजना रहेको छ । यो बनिसकेपछि यातायातको असुविधा हट्नेछ । त्यसपछि यो किल्ला शायद पर्यटकहरूका लागि आकर्षणको केन्द्र बन्न सक्छ । हामीले सोच्न लाग्यौ त्यो जमानामा यो किल्लामा यति धेरै तोप कसरी ल्याए होला ? हामीलाई यो बताइयो कि तोपको गोला रक्सौलसम्म प्रहार गर्न सक्छ ।

किल्ला अवलोकन गरेपछि हामी नवनिर्मित धुलौटो सडक हुँदै अगाडि बढ्यौ । केही पर पुगेपछि भोजनका लागि बस्यौ । भोजनको बेला हाम्रो दृष्टि प्राकृतिक सुषमालाई आफूभित्र समेट्ने चेष्टा गरिरहेको थियो । तर त्यहाँ

आसपास खेतबारी भने देखिएन । जसको मुख्य कारण पानीको कमी थियो । खाना खाएपछि हामीले यात्रा फेरि सुरु गर्‍यौं । जसोतसो हामी यात्रा अगाडि बढाउँदै लगेका थियौं हामीलाई लाग्यो जङ्गलको सौन्दर्य पनि बढिरहेको छ । यो मौसम नेपालको राष्ट्रिय फूल लालीगुराँस फूलले मौसम हो । गुराँसको फूलले जङ्गलको सौन्दर्यमा चारतारा लागे जस्तो देखिन्थ्यो । लालीगुराँस आफ्नो आकर्षणबाट मानौं हामीलाई रोक्नको लागि आग्रहपूर्ण निमन्त्रणा दिइरहेको छ । लालीगुराँसलाई नेपालको राष्ट्रिय फूल हुने सौभाग्य यस कारण प्राप्त भएको छ यो पहाडमा फूलले जङ्गली फूल हो र यो नेपालको पहाडी भागमा दुर्लभ मात्रामा पाइन्छ । प्राकृतिक सौन्दर्यमा समाहित हुँदै हामी पहाडको उचाइमाथि विजय प्राप्त गर्‍यौं । अब हाम्रो यात्रा उकालीबाट ओरालीतर्फ लागिरहेको थियो । केही समयको ओरालीपछि हामी कुलेखानी बाँधमा आइपुग्यौं । बाँधको दुवैतर्फ सुरक्षाकर्मी तैनाथ थिए । हाम्रो परिचयबाट सन्तुष्ट भएर उनीहरूले हामीलाई अगाडि बढ्न अनुमति दिए । सुरक्षाकर्मीहरूमा केही जवान आफ्नो जन्मभूमि आरुखर्क निकटका थिए । अतः पूरा सहजताका साथ उनीसँग आफन्तभाव पैदा भयो । सुरक्षाकर्मी पहिलोपटक कुनै जैन साधुलाई देखिरहेका थिए । उनको जिज्ञासा शान्त गर्नको लागि हामीले जैन धर्मका सम्बन्धमा थोरैभन्दा थोरै समयमा बढीभन्दा बढी जानकारी दिने प्रयास गर्‍यौं । पूरा सम्मानका साथ हामीलाई विदा गरे । हामी करिब साढे चार बजे कुलेखानी विद्युत विभागको सुरम्य प्राकृतिक वातावरणमा बनेको भव्य अतिथिगृहमा पुग्यौं । पहाडको उकाली-ओरालीबाट हाम्रो शरीर शिथिल भइरहेको थियो । भोकले पनि सताउन लागेको थियो । हामी त्यस आशाका साथ त्यहाँ पुगेका थियौं कि हाम्रो व्यवस्थापकले भोजनको पनि व्यवस्था गरिराखेका होलान्, तर हाम्रो आशा गलत सावित भयो । हाम्रो व्यवस्थापक बिहान आठ बजे जुन गाडीमा यहाँको लागि हिँडेको थियो त्यो गाडी अहिलेसम्म आइपुगेको थिएन । अस्ताउन लागेको सूर्यलाई देखेर हाम्रो भोकमा पनि

तीव्रता आउन थाल्यो । एक घण्टापछि हाम्रा व्यवस्थापक आइपुगे । थोरै समयमा तयार गरिएको खिचडीले हामीले पेटपूजा गर्‍यौं । त्यहाँ एक उल्लेखनीय कुरा यो भयो कि विद्युत विभागको एक कर्मचारीले हाम्रो परिचय पाएपछि हामीसँग वार्तालापमा सहभागी भए । उनलाई भ्रम यो भयो कि हामी सेठ साहुहरुका गुरु हौं । यस कारण उनी गाली दिन थाले । उनको तर्क थियो सेठ साहुहरु गरिबको रगत चुसेर धनी बनेका छन् । हामीले उनलाई बतायौं- तिमीलाई गरिब बनाउनमा सेठहरुको कुनै हात हुँदैन । स्वयं आफ्नो खराब र अवाञ्छनीय आदत नै उसको गरिबीको लागि जिम्मेवार हुन्छ । जब कुनै साहु, व्यापारी दिनमा दश रुपैयाँ कमाउँछ तब उसको कोशिश यो हुन्छ पाँच रुपैयाँ खर्च गरौं र पाँच रुपैयाँ बचत गरौं । तर त्यस्तै कुनै व्यक्ति दैनिक बीस रुपैयाँ कमाउँछ तर अविवेकी बन्दै चालीस रुपैयाँ खर्च गर्दछ । चाहे उसले कसैसँग उधारो लिन किन नपरोस् । उसको यो खराब आदतले छिट्टै नै उसलाई गरिबीमा धकेलिदिन्छ । हामीले त्यस कर्मचारीलाई त्यस्तो उत्तर यस कारणले दियौं कि ऊ हामीसँग कुराकानी गर्दा रक्सीको नशामा थियो र मुखबाट रक्सीको दुर्गन्ध निकलिरहेको थियो । जब कुनै व्यक्तिको कमजोरी प्रत्यक्ष प्रमाणबाट यो उजागर हुन्छ तब ऊ तुरुन्तै निरुत्तर भइहाल्छ । यो अनुमानको विषय हो, उसले अर्को दिनबाट रक्सी छोड्ने प्रयास गर्‍यो कि गरेन कुन्नी ? थकावटको कारण त्यस दिन हामीलाई गहिरो निद्रा लाग्यो ।

अर्को दिन अर्थात् ६ मार्च सोमवारको दिन हाम्रो पहाडी यात्राको पुनः आरम्भ बिहानैबाट भयो । ठण्डी बढिरहेको केही महसुस भयो । लाग्यो खुट्टा सुनिन गइरहेको छ । पहाडको बेंसीमा प्रकाश धेरै ढिलो पुग्दछ, यसकारण जमिन अत्यधिक ठण्डी थियो । तर पनि मनमा अपरीमित उत्साह सूर्यको प्रकाश देखिने प्रतीक्षाका साथ हाम्रो यात्रा अधि बढिरहेको थियो । केही उकालीपछि हामी चित्लाड गाउँको सीमा प्रान्तमा पुग्यौं । यो एउटा ठूलो गाउँ हो । प्राकृतिक सौन्दर्य र आधुनिक संशाधनले परिपूर्ण यो गाउँमा चारैतिर